

ÇOCUK DÜŞÜRME

saklamıştır: "Hayat, hamile kalıktan itibaren âzami itina ile korunmalıdır. Çocuk düşürme ve evlât katli çok ağır suçlardır."

BİBLİYOGRAFYA :

Jean-Louis Flandrin, *L'Eglise et le Contrôle des naissances*, Paris 1970, s. 34-35, 39-48; J. Gardier, *The Faiths of the World*, London, ts., II, 133; "Déclaration de la Congrégation pour la doctrine de la foi sur l'avortement provoqué", *La Documentation Catholique*, LXXI/1645, Paris 1974, s. 1068-1073; M. Elon, "Abortion", *EJd.*, II, 98-101; A. E. Crawley, "Foeticide", *ERE*, VI, 54-57. ÖMER FARUK HARMAN

İslâm Dininde Çocuk Düşürme. İslâm hukukçuları çocuk düşürmenin dinî hükmü konusunda iki gruba ayrılırlar. Çoğunluğun yer aldığı birinci gruba göre hamileliğin hiçbir döneminde meşrû sebep olmaksızın çocuk düşürmek câiz değildir. Allah'ın yarattığı ceninin hayatına insan tarafından son verilmesi meşrû olamaz. İkinci grupta yer alan hukukçulara göre ise hamileliğin ilk dönemlerinde çocuğun düşürülmesi haram değildir. Bunlardan bazılarına göre böyle bir fiil mekruh, bazılarına göre de mubahdır. İkinci grup âlimler, hangi şartlarla ve hangi süre içinde çocuğun düşürülebileceği hususunda çok farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bunun başlıca sebebi, doğrudan konuyla ilgili nas bulunmaması ve mezhep imamlarından bu hususta belli görüşlerin nakledilmemesidir. Ayrıca bu grup içinde yer alan âlimlerin icthadlarında, dönemlerinde cenin hakkında mevcut tıbbî bilgilerin yetersizliği de önemli ölçüde etkili olmuştur.

Hamileliğin ilk döneminde belli bir süre içinde çocuğun düşürülmesinin mubah olduğunu söyleyen âlimler genelde "ruhun üflenmesi" zamanını, bazan da ceninin anne karnında tam teşekkül etmesi safhasını esas alırlar. Başta Buhârî olmak üzere birçok hadis kaynağında sahih olarak rivayet edilen bir hadise göre ana rahmindeki cenine üçüncü kırk günün bitiminde ruh üflenir ve eciliyle kaderi belirlenir (Buhârî, "Bed'ü'l-İhalk", 6). Ruhun üflenmesinden söz etmemekle birlikte insanın eciliyle kaderinin belirlenmesinden bahseden başka hadislerde kırk veya bunun küsurları gibi daha az sayıda günlerin verildiği görülmektedir (*Müsned*, III, 397; IV, 7; Müslim, "Kader", 2, 4). Ancak fıkıh kitaplarının hemen hemen çoğunda, muhtemelen ikinci grup hadislerde ruhun üflenmesinden açıkça bahsedilmemesi sebebiyle, çocuk düşürmeyle ilgili görüşlerin ilk hadise dayandırıldığı ve bundan hare-

ketle cenine ruhun ilk 120 günden sonra üflendiği hususunda bir görüş birliğine varıldığı görülmektedir. Bu anlayışta, ceninin anne karnındaki yaratılış safhalarından bahseden âyetin (el-Mü'minûn 23/12-14) dolaylı ifadesinin de önemli payı vardır. İkinci grup hadislerde de ruhun üflenmesinin kastedildiği ve bunun ilk kırk günden sonra vuku bulduğu tarzında farklı bir yorum da mevcuttur (bk. Şerefü'l-Kudât, XIII/12, s. 50-63). Öte yandan ruhun üflenmesinden önce çocuk düşürmeyi mubah kabul edenler, çoğunlukla ceninin vücut yapısının ancak ruhun üflenmesi safhasında tamamlanması sebebiyle, insan olma vasfını da bu safhada kazanacağı varsayımından hareket etmektedirler. Çocuk düşürmenin dinî hükmünde, ceninin ilk 120 günün hangi safhasında olduğuna bakarak ayırım gözetenler de benzeri bir noktaya dayanmaktadırlar. Bugünkü tıbbî bilgiler, dördüncü aydan itibaren, hatta daha önceden ceninde iç organların tamamen teşekkül ettiğini, dış görünümünün belirgin şekilde insana benzediğini ve annenin hissedebileceği şekilde hareket kabiliyeti kazandığını ortaya koymaktadır. Bu genel tesbitten sonra mezheplerin konuyla ilgili görüşlerini şu şekilde belirtmek mümkündür:

Hanefî mezhebinde ruh üflenmeden önce çocuk düşürmenin mubah olduğunu söyleyen hukukçular varsa da (bk. İbn Âbidîn, II, 380) hâkim görüş, bunun ancak haklı bir sebebe dayanması ile câiz olabileceği şeklindedir (*Mv.F.*, II, 58). İbn Vehbân, emzirdiği bir çocuğu bulunan kadının hamilelik sebebiyle süttan kesilmesi ve kocasının malî durumu itibarıyla süttanle tutma imkânına sahip olması halinde mevcut çocuğun ölümünden endişe duyulmasını, çocuğun düşürülmesi için geçerli bir mazeret kabul etmiştir (İbn Âbidîn, III, 176). Bugün tıp açısından anne sağlığı için ciddi bir tehlike söz konusu olmasının da geçerli bir özür kabul edilebileceği açıktır. Mâlikî mezhebine göre kırk günden sonra çocuk düşürmek haramdır. Bu süreden önce düşürülmesi halinde mubah veya mekruh olduğunu söyleyenler varsa da çoğunluk bu durumda da haram olduğu görüşündedir. Şâfiî mezhebinde, ruh üflenmeden önce bunun câiz olup olmadığı konusunda iki farklı görüş mevcuttur. İmam Gazzâlî ne zaman olursa olsun çocuk düşürmenin cinayet olduğunu söylerken bazı âlimler bunun haram değil mekruh olduğu, ancak ilk günlerden ruh üflenme vaktine doğru gidildik-

çe tenzihen mekruhtan harama doğru bir değişme göstereceği, çocuğun 120. güne yaklaştığı sırada düşürülmesinin ise haram hükmü içinde değerlendirilmesinin kuvvet kazanacağı tarzında bir izah getirmişlerdir. Hanbelî mezhebinde bazı âlimler, ruh üflenmesinden önce çocuk düşürmenin mubah olduğuna dair görüş belirtmekle birlikte mezhepte hâkim görüş çocuk düşürmenin bu dönemde de haram olduğu şeklindedir.

Ruh üflendikten sonra çocuk düşürmenin veya aldırmanın haram olduğunda ve bu davranışın cinayet telakki edileceği konusunda İslâm hukukçuları görüş birliği içindedir. Klasik fıkıh kaynaklarında bu konudaki ifadelerin mutlak olarak zikredildiği dikkate alınınca bu hükmün anne sağlığının söz konusu olduğu durumlarda da geçerliliğini koruduğu düşünülebilir. Nitekim bazı kaynaklarda bu husus açıkça belirtilmiştir (bk. Tûrî, VIII, 233). İbn Âbidîn'e göre de cenin canlı ise annenin hayatından endişe duyulacak olsa bile alınması câiz değildir. Çünkü annenin bu sebeple ölmesi bir ihtimaldir, ihtimalden hareketle herhangi bir insanın öldürülmesi câiz olmaz (*Reddû'l-muhtâr*, I, 602). Ancak Küveyt'te yayımlanmakta olan fıkıh ansiklopedisinin (*el-Mevsû'atü'l-fıkhiyye*) ilim heyeti, ceninin alınmaması halinde annenin hayatının kesin olarak tehlikeye girmesi tıbben söz konusu ise, çocuğun varlığının temelde annenin varlığına dayanması ve sağ olarak doğmasının kesin olmasına karşılık annenin kesin şekilde hayat sahibi bulunması sebebiyle, anne hayatının dikkate alınmasının daha doğru olacağı görüşüne varmıştır (*Mv.F.*, II, 57). İbn Âbidîn'in, söz konusu hükme döneminin tıbbî bilgileri ışığında vardığı göz önünde bulundurularak ikinci görüşün daha isabetli olduğu söylenebilir. Ayrıca çocuğun alınmaması sebebiyle annenin ölmesi halinde çocuğun da hayatını sürdüremeyeceği açıktır.

Cenine karşı bir cinayet işlenmesi halinde gurre denilen bir ceza - tazminat ödenir. Bunun için çocuk düşürmenin kasten veya hata ile olması, yahut anne veya baba tarafından işlenmesi sonucu değiştirmez. Ayrıca rahimde mevcut cenin sayısı kadar gurre ödenir. Ancak gurre ile birlikte kefaretin gerekli olup olmadığı hususunda ihtilâf edilmiştir. Hanefîler'le Mâlikîler kefaretin vâcip değil mendup olduğu kanaatindedirler. Çünkü Hz. Peygamber bir dava dolayısıyla bu konudaki hükmünü bildirirken yalnız gurreyi zikretmiş, kefarettten söz etme-

miştir. Öte yandan kefare, kendi başına müstakil bir varlık olan insana karşı işlenen cinayetlerde söz konusudur. Halbuki cenin bu anlamında müstakil bir varlık olmayıp anneye bağlıdır. Şâfiî ve Hanbelî fakihleri ise gurre ile birlikte kefaretin de vâcip olduğunu ileri sürmüşlerdir. Zira cenin de diyetle tazmin edilen bir şahsiyettir. Hz. Peygamber'in söz konusu davada kefareti zikretmemiş olması onun vücûbuna engel teşkil etmez. Ayrıca bu iki mezhebe göre cenine karşı işlenen cinayete birden fazla kişinin katılması durumunda her birinin ayrı kefare, ödemesi gerekmektedir (bk. GURRE).

Çocuk düşürme fiilinin sonuçlarıyla ilgili olarak bazı dinî ve hukukî hükümler söz konusudur. Çocuk canlı olarak düşmüş yani ağlaması duyulmuşsa yıkanması ve namazının kılınması gerektiği konusunda ittifak vardır. Eğer canlılık alâmeti göstermezse Hanefîler'e göre yıkanır, kefenlenir ve defnedilir. Şâfiîler'e göre ise dört ayı doldurmuş olması halinde yıkama, kefenleme ve defin işlemleri yapılır. Her iki mezhebe göre de bu durumda cenaze namazı kılınmaz. Hanbelîler'e göre dört ayı doldurmuş olarak doğan bir çocuk yıkanır ve cenaze namazı kılınır. Mâlikîler ise hayat alâmeti göstermeyen çocuğun namazının kılınmayacağı görüşünü benimsemişlerdir. Kefenlenemeyecek ve cenaze namazı kılınamayacak durumda olanlar da bir kumaş parçasına sarılarak defnedilir.

Bütün yaratılışı tamamlanmış (ruh üflenmiş) çocuğun düşürülmesi halinde kadın lohusalık, iddet*, istibrâ*, doğuma bağlı kılınmış talâkın vâki olması vb. konularda normal bir doğum yapmış gibi kabul edilir. Hamileliğin ilk dönemlerinde, yani ruh üflenmeden vuku bulan düşüşlerde ise Hanefî ve Hanbelî mezheplerine göre kadın lohusa sayılmaz. Hanefî mezhebinden Ebû Yûsuf ve bir rivayete göre de İmam Muhammed, kadının gusletme zorunda olmamakla birlikte abdest almasının gerektiği kanaatindedirler. Mâlikî ve Şâfiîler'e göre ise bu durumda da kadın lohusa sayılır ve boy abdesti alması gerekir. Düşüğün şekli ve organları tam olarak belirmiş durumda değilse Hanefî, Şâfiî ve Hanbelîler'e göre iddet son bulmaz ve doğuma bağlı kılınan talâk gerçekleşmez. Şekil ve organları tam olarak belirmiş düşükte ise her üç mezhebe göre de iddet sona erer. Doğuma bağlı talâk Hanefî ve Hanbelî fakihlerine göre gerçekleşir, Şâfiîler'e göre gerçekleşmez. Mâlikîler, ha-

mileliğin ilk merhalesinde vâki olan düşüşlerde bile iddetin son bulacağı görüşünü benimsemişlerdir. Şekil ve organları tam belirmemiş düşükle iddetin sona erip ermediği konusunda fakihlerin farklı görüşleri ileri sürmeleri, kendi zamanlarındaki bilgilerle hamileliğin sona erip ermediğinin kesin şekilde tesbit edilememesinden kaynaklanmaktadır. Bugünkü tıbbî bilgiler ışığında hangi aşamada olursa olsun hamileliğin ortadan kalktığını gösteren her düşük olayında iddetin sona erdiğini kabul etmek gerekmektedir.

Annenin veya başka bir kimsenin müdahalesiyle çocuğun düşmesi durumunda cenin için hamilelik esnasında sabit olan miras, vasiyet ve vakıfla ilgili haklar, sağ doğduktan sonra ölen çocukta olduğu gibi mirasçılara intikal eder. Ceninin anne karnında kendiliğinden ölmüş halinde ise bu haklardan hiçbirisi mirasçıları için sabit olmaz (bk. CENİN).

BİBLİYOGRAFYA :

Müşned, III, 397; IV, 7; Buhârî, "Bed'ü'l-halk", 6; Müslim, "Kader", 2, 4; Sahnûn, *el-Müdevvene*, VI, 399; Gazzâlî, *İhyâ*, II, 51; Kâdîhân, *el-Fetâvâ*, III, 410; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, II, 380, 381; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, Riyad 1401/1981, VII, 815 vd.; Nevevî, *el-Mecma'*, V, 301; İbn Cüzey, *el-Kavâinü'l-fıkhiyye*, Beyrut, ts. (Dârü'l-Kalem), s. 183; Zeylâî, *Tebyînü'l-hakâ'ik*, Bulak 1313 — Beyrut, ts., II, 166; İbn Receb, *Câmî'u'l-ûlûm*, Beyrut, ts. (Dârü'l-Ma'rife), s. 46; Tûrî, *Tekmilâtü'l-Bahri'r-râ'ik*, Kahire 1311, VIII, 233; Haskefî, *ed-Dürrü'l-muhtâr* (İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr* ile birlikte), Beyrut, ts., II, 380; Desûkî, *Hâşiye 'ale's-Serhi'l-kebrî*, II, 266, 267; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, Beyrut, ts., I, 602; II, 380; III, 176; V, 377-379; Sevkânî, *Neylû'l-evtâr*, VII, 77, 81; Subhî es-Sâlih, *Me'alimü's-şer'ati'l-İslâmiyye*, Beyrut 1978, s. 212-231; Mahmûd Şeltût, *el-Fetâvâ*, Kahire 1983, s. 289 vd.; İzzet Hasaneyn, *el-İchâd ve cerâ'imü'l-a'râz beyne's-şer'ati ve'l-kânûn*, Riyad 1405, s. 9-39; Ümmü Gülsüm el-Hatib, *Kadıyyetü't-tahdidi'n-nesl fi's-şer'ati'l-İslâmiyye*, Cidde 1984, s. 149-188; Abdullah b. Abdülmuhsin et-Tarikî, *Tanzimü'n-nesl ve muakufü's-şer'ati'l-İslâmiyye minh*, Riyad 1410, s. 159-281; Muhammed Sellâm Medkûr, "Tanzimü'n-nesl min vücheti nazârî's-şer'ati'l-İslâmiyye", *Mecelletü'l-Kânûn ve'l-İktisâd*, XXXV, Kahire 1965, s. 973-995; Hüseyin Atay, "Kur'an ve Hadiste Aile Planlaması", *AÜİFD*, XVIII (1970), s. 1-22; Kâmil Hâlid es-Saîd, "Cerimetü'l-ichâd", *Dirâsât*, XI/3, Amman 1984, s. 171-219; Serefü'l-Kudât, "Metâ tünfehu'r-rûh fi'l-cenîn", a.e., XIII/12 (1986), s. 39-63; Mustafa Öztürk, "Osmanlı Döneminde İskat-ı Ceninin Yeri ve Hükümü", *Fırat Üniversitesi Dergisi*, sy. 1, Elazığ 1987, s. 199-208; Muhammed Nuaym Yâsin, "Ahkâmü'l-ichâd", *Mecelletü's-Ser'a ve'd-dirâsâti'l-İslâmiyye*, sy. 13, Küveyt 1989, s. 245-280; *Mv.Fİ*, III, 158-171; *Mv.F*, II, 56-65.

ORHAN ÇEKER

ÇOK EVLİLİK

Bu tabir aslında hem bir erkeğin aynı zamanda birden çok kadınla (polygamy, taaddüd-i zevcât), hem de bir kadının aynı zamanda birden çok erkekle (polyandry, taaddüd-i evzâc) evli olması halini ifade eder. Ancak umumiyetle dinlerde ve beşerî sistemlerde çok kocalılığın mümkün olmaması ve uygulamaların çok karılılık şeklinde görülmesi sebebiyle çok evlilikten genellikle çok karılılık kastedilmektedir.

Toplumun hayat tarzı, gelenekleri, kültürü, erkek-kadın nüfus oranı, ekonomik ihtiyaç ve imkân, sosyal statü, bölgesel şartlar gibi dış faktörlerle de yakından ilgili olan çok evlilik insanlık tarihinde yaygın bir geçmişe sahip bulunmaktadır. Eski Bâbil ve Mısır'da yaşayanlardan Atinalılar'a, Hintliler'e, İranlılar'a, Türkler'e, Slavlar'a, Cermenler'e ve Anglosaksonlar'a varıncaya kadar birçok millet ve toplumda çok evliliğin uygulama alanı bulunduğu bilinmektedir. Hammurabi kanunlarında belirli şartlarla ikinci evliliğin meşrû kabul edildiği görülür. Arkeolojik kazılardaki bulgulardan, Anadolu'da da bazı durumlarda çok evliliğin uygulandığı anlaşılmaktadır. Brahmanizm ve Zerdüştilik gibi Doğu dinlerinde çok evlilik meşrû kabul edilmiştir.

Yahudilik ve Hristiyanlık'ta çok evliliği yasaklayan bir hüküm yoktur. Kitâb-ı Mukaddes'te Hz. İbrâhim (Tekvîn, 16/1-4), Hz. Ya'kûb (Tekvîn, 29/20-30; 30/3-6), Hz. Dâvûd (II. Samuel, 5/13-16), Hz. Süleyman'ın (I. Kıralları, 11/3; Neşîdeler Neşîdesi, 6/8) ve İsrâiloğulları'nın diğer bazı peygamberlerinin (meselâ bk. Çıkış, 18/2-4; Sayılar, 12/1) çok karılı oldukları belirtilmektedir. Yahudilik'te çok evlilik uygulaması Ortaçağ'a kadar devam etmiş ve ne Kitâb-ı Mukaddes'te ne de Talmud'da aksi yönde bir hüküm bulunmamasına rağmen XI. yüzyılda Rabbi Gershom tarafından yasaklanmıştır. İncil'lerde de çok evliliği yasaklayan açık bir ifade mevcut değildir. Luther çok evliliğin câiz olduğunu açıkça belirtmiştir. Diğer bazı hristiyan mezhepleri de çok evliliğe izin vermektedir; meselâ XVI. yüzyılda Almanya'da ortaya çıkan Anabaptistler bunlardandır. XIX. yüzyılda Amerika'da teşkilâtlanan Mormonlar sadece izin vermekle yetinmeyip çok evliliği "mukaddes ve ilâhî bir nizam" olarak kabul etmişlerdir. Yahudi ve hristiyanların bugün genellikle çok evliliğe karşı olmala-